सिंहविक्रान्तः, पुं, (सिंह इव विक्रान्तः।) अश्वः। इति हारावली।५२। शब्दमाला च॥ सिंहतुल्यविक्रमविशिष्टे, त्रि॥

सिंहविन्ना, स्त्री, (सिंह इव विन्ना विन्नाता।) मासपर्णी। इति राजनिर्घण्टः॥

सिंहसंहननः, त्रि, (सिंहस्येव संहननं अवयवो यस्य।) वराङ्गरूपोपेतः। इत्यमरः।३।१।१२॥ प्रत्येकमवयवशुद्धा सुन्दरः। सिंहसंहननः स स्यादयो हि सर्व्वाङ्गसुन्दरः। इति कोषान्तरम्॥ सिंहस्येव संहननं देहोऽस्य सिंहसंहननः। रूढ़िशब्दोऽयं यथाकथञ्चिदन्वयः। इति भरतः॥ (सिंहस्य संहननम्।) सिंहनाशने, क्ली॥

सिंहा, स्त्री, (सिञ्चतीति। सिञ्च+कः। अन्त्यादेशो हकारः। नुम् च। टाप्।) नाड़ी। इति राजनिर्घण्टः॥

सिंहाणं, क्ली, लौहमलम्। इत्यमरटीका। २। १। ९८॥

सिंहानं, क्ली, लौहमलम्। इत्यमरः। २।१।९८॥ तस्य रूपान्तराणि यथा। शिंघाणम्२ सिंहाणम् ३ सिंघाणम्४। इति तट्टीका॥ नासिकामलम् सिक्नी इति भाषा। तत्पर्य्यायः। सिंहाणकम्। २ सिंघाणम् ३ सिंघणम् ४। इति शब्दरत्नावली॥ कफः ५ श्लेष्मा ६ खेटः ७। इति जटाधरः॥

सिंहासनं क्ली, (सिंहचिह्नितमासनम्।) स्वर्णमयराजासनम्। इत्यमरः। २। ८। ३२॥ अथ सिंहासनयुक्तिः।

"राज्ञो वरासनं नाम श्रीसिंहासनमुच्यते॥
शुभे मुहूर्त्ते शुभमासवर्षे
शुवारवेलातिथिचन्द्रयोगे।
काले निरुत्पातनिरीतिभावे
सिंहासनावस्थविधिं वदन्ति॥
स्थिरराशिस्थिते भानौ चन्द्रे च स्थिरभोदिते।
आसनारम्भमिच्छन्ति गृहारम्भोऽपि वेषु च॥"

एतेन गृहारम्भसिंहासनयोरारम्भः। तत्र क्रमः।

"बाणवेदाग्निपक्षाणि सोपानानि युगैः क्रमात्
चत्वारिंशत्तथा त्रिंशत् विंशतिः षोड़शैव च॥
सिंहान्वितानि श्रेयानि चरणानि युगैः क्रमात्
मद्यः शङ्खो गजो हंसः सिंहो भृङ्गो मृगो हयः॥
अष्टौ सिंहासनानीति नीतिशास्त्रविदो विदुः।
आदित्यादिदशाजानां भूपतीनां यथाक्रमम्॥
राज्ञः सहस्तैरष्टाभिरायामपरिणाहयोः।
राजपात्रमिदं नाम सोपानं पुरुषोन्नतम्॥
तदर्द्धमानं तन्मध्ये राजासनमुदाहृतम्।
अर्द्धोन्नतमिदं रम्यं प्रोक्तं कलिमहीभुजाम्।
दिगष्टर्द्धत्रिकोणः स्याद्ब्रह्मादीनां यथा-
यथम्॥"

अथाष्टानां लक्षणानि।

"गन्धारीकाष्ठघटितः पद्ममालोपचित्रितः।
पद्मरागविचित्राङ्गः शुद्धः काञ्चनमंडितः॥
चरणाग्रे पद्मकाषात् पद्मरागविचित्रिताः।
दिव्यष्टौ पुत्तिका राजद्दादशाङ्गुलिसम्मिताः॥
राजासनं चतस्रश्च एवं द्वादशपुत्तिकाः।
रत्नैश्च नवभिः कार्य्यं निर्म्माणं चान्तरान्तरा॥
रक्तवस्त्रावृतं श्वेतं तत् पद्मसिंहासनं मतम्।
अत्रोपित्वा नरपतिः प्रतापमतिविन्दति॥१॥
भद्रेन्द्रकाष्ठघटितः शङ्खमालोपशोभितः।
शुद्धस्फटिकचित्राङ्गः शुद्धरूप्योपशोभितः॥
चरणाग्रे शङ्खनाभिः पुत्तिका सप्तविंशतिः।
स्थाने स्थाने विधातव्याः शुद्धस्फटिकसंस्कृताः।
शुक्लपट्टावृतं श्वेतं शङ्खसिंहासनं मतम्॥२॥
पनसेनोपघटितो गजमालोपशोभितः।
विद्रुमैरपि वैदूर्य्यैः काञ्चनेनापि शोभितः॥
चरणाग्रे गजशिरः पुच्छादेकैकपुत्तिका।
माणिक्यरचिता रक्तवस्त्रादिकविभूषणम्।
गजसिंहासनं नाम साम्राज्यफलदायकम्॥३॥
शालकाष्ठेन घटितो हंसमालोपशोभितः।
पुष्यरागैः काञ्चनेन कुरुविन्दैश्च चित्रितः॥
चरणाग्रे हंसरूपं पुत्तिकास्त्वेकविंशतिः।
गोमेदकोपघटितापीतवस्त्रविभूषणम्।
हंससिंहासनं नाम सर्व्वानिष्टविनाशनम्॥४॥
चन्दनेनोपघटितः सिंहमालोपभूषितः।
शुद्धहीरकचित्राङ्गः शुद्धकाञ्चननिर्म्मितः॥
चरणानां सिंहलेखः पुत्तिकाश्चैकविंशतिः।
मुक्ताशुक्तिभिरन्यैश्च निर्म्मलैरेव भूषणम्॥
शुद्धशुण्डावृतं श्वेतं तत् सिंहसिंहासनं मतम्।
अत्रोपित्वा नरपतिः कृत्स्नां साधयति
क्षितिम्॥५॥
भृङ्गमालोपमहितं शुद्धचम्पककल्पितम्।
शुद्धैर्म्मरकतैर्युक्तं पादाग्रे पद्मकोषिकाः॥
द्वाविंशतिः पुत्तिकास्तु नीलवस्त्रादिभूषणम्।
भृङ्गसिंहासनं नाम शत्रुक्षयजयप्रदम्॥६॥
निम्बकाष्ठेन घटनामृगमालोपशोभितम्।
इन्द्रनीलैर्म्महानीलैः काञ्चनेनापि चित्रितम्॥
चरणाग्रे मृगशिरश्चत्वारिंशच्च पुत्तिकाः।
नीलवस्त्रादियुक्तन्तु मृगसिंहासनं मतम्।
लक्ष्मीविजयसम्पत्तिर्नैरुज्यपदमुत्तमम्॥७॥
केशरेणोपघटितं हयमालोपशोभितम्।
समस्तवस्त्रैर्भूषाश्च पुत्तिकाः पञ्चसप्ततिः॥
चरणाग्रे हयशिरश्चित्रवस्त्रादिभूषणम्।
हयसिंहासनं नाम लक्ष्मीविजयवर्द्धनम्॥८॥
इत्येतत् कथितं सारं महासिंहासनाष्टकम्।
यथा भोजेन लिखितं यथा चान्यैश्च पण्डितैः॥
एतस्यातिक्रमं दम्भादयः कुर्य्यात् पृथिवीपतिः
अचिरादेव कुरुते तस्य मृत्युरतिक्रमम्॥
परासनस्थो यो राजा यो राजा च निरासनः।
स परैर्हन्यते सिंहैरिव मत्तगजाधिपः॥
स्वलग्नमित्रासनमध्यसंस्थिति-
र्न दुष्यतीति प्रवदन्ति तज्ज्ञाः॥"
इति युक्तिकल्पतरुः॥ *॥

चतुराजीक्रीड़ायां जयविशेषः। यथा, तिथ्यादितत्त्वे।

"अन्यद्राजपदं राजा यदा यातो युधिष्ठिर।
तदा सिंहासनं तस्य भण्यते नृपसत्तम॥
राजा च नृपतिं हत्वा कुर्य्यात् सिंहासनं यदा
द्विगुणं वाहयेत् पश्चमन्यद्यैकगुणं भवेत्॥
मित्रसिंहासनं पार्थ यदा रोहति भूपतिः।
तदा सिंहासनं नाम सर्व्वं नयति तद्बलम्॥
यदा सिंहासनं कर्त्तुं राजा षष्ठपदाश्रितः।
तदा घातेन हन्तव्यो बलेनापि सुरक्षितः॥"

योगासनविशेषः। यथा, हठप्रदीपे।

"गुल्फौ च वृषणस्याधः सीवन्याः पार्श्वयोः
क्षिपेत्।
दक्षिणे सव्यगुल्फन्तु दक्षगुल्फन्तु सव्यके॥
हस्तौ च जान्वोः संस्थाप्य स्वाङ्गुलीः संप्रसार्य्य च
व्यात्तवक्त्रो निरीक्षेत नासाग्रं सुसमाहितः॥
सिंहासनं भवेदेतत् पूजितं योगिभिः सदा।
बन्धत्रयस्य सन्धानं कुरुते चासनोत्तमम्॥"

सिंहासनः, पुं, (सिंहस्य आसनं उपवेशनमिव आसनं यत्र।) षोड़शरतिबन्धान्तर्गतचतुर्द्दशबन्धः। तस्य लक्षणं यथा,—

"स्वजङ्घाद्वयवाह्ये च कृत्वा योषापदद्वयम्।
स्तनौ धृत्वा रमेत् कामी बन्धः सिंहासनो मतः॥"
इति रतिमञ्जरी॥

सिंहासनचक्रं, क्ली, (सिंहासनमिव चक्रम्।) सप्तविंशति-नक्षत्राङ्कित-नराकार-चक्र-त्रयम्। यथा,—

"अथातः संप्रवक्ष्यामि चक्रं सिंहासनत्रयम्।
सप्तविंशतिनक्षत्रैरेकैकञ्च नवात्मकम्॥
अश्विनीभवमूलाद्यं पञ्चनाड़ीविभेदतः।
अश्विन्याद्युत्तरं भागं मघाद्यं पूर्व्वतः स्थितम्॥
मूलाद्यं दक्षिणे भागे ज्ञातव्यं नृपतित्रयम्।
इतरेषु च राज्येषु नृपनामर्चतो वदेत्॥
शुभाशुभमिदं सर्व्वं यत्र यस्य शनिः स्थितः।
नाड़िकापञ्चवेधेन एकैकस्यासनं भवेत्॥
आधारमासनं षष्ठं सिंहं सिंहासनं तथा।
ग्रहैर्व्वेधवशाज्ज्ञेयं सौम्यैः क्रूरैः शुभाशुभम्॥
ऋक्षे आधारगे राजा अभिषिक्तो य आसने।
पराधीनगतं राज्यं कुरुते नात्र संशयः॥
आसनस्थेन ऋक्षेण नीतियुक्तो भवेन्नृपः।
प्रधानपुरुषो देवः प्रजाशान्तिकरो भवेत्॥
षष्ठ ऋक्षे यदा राजा उपविष्टो नृपासने।
पूर्व्वराजस्थितस्तुल्यश्चिरं पालयते महीम्॥
सिंहरूपो भवेद्राजा सिंहर्क्षेणासने स्थितः।
संग्रामस्य प्रियो नित्यमसाध्यो मन्त्रिमण्डलैः।
सिंहासनगते धिष्ण्ये तेजस्वी भीषणाकृतिः।
चलचित्तो महाक्रोधी प्रजापीड़ाकरो नृपः॥
तत्कालेन्दुगते ऋक्षे क्रूरनिर्व्वेधनाड़िके।
शुभावस्था शुभे लग्ने संस्थाप्यो नृप आसने
दृष्टेषु च समायोगे उपविष्टो य आसने।
उच्छाद्य शत्रुसंघातमेकच्छत्रं करोति सः॥
क्रूरग्रहमतां नाड़ीमुपविष्टो य आसने।
बन्धनं भूमिनाशश्च तथा मृत्युः प्रजायते॥
आधारं ऋक्षगः सौरिरनावृष्टिं करोति च।
दुर्भिक्षं रौरवं तत्र प्रजापीड़ां च जायते॥
आसने च यदा सौरिर्युद्धे भङ्गप्रदो भवेत्।